

זאב ז'בוטינסקי: המיזרח

מאמר זה של זאב ז'בוטינסקי פורסם בשנת 1926 בכתב-העת שלו בשפה הרוסית, "ראסוויטי", שפורסם בפאריס. בשנים האחרונות נגנו למעשה על-ידי חסידינו.

יש בו עניין מיוחד לגבי השקפת-העולם הלאומית-דתית, שאולה כהן וחבריה מטיפים לה, תוך שימוש חופשי בשמו של ז'בוטינסקי. אין מנוס מן המסקנה שהשקפתו של ז'בוטינסקי היתה כמעט הפוכה. המאמר אינו מבטא רק זילזול עמוק בתרבות, "המיזרח" — ובעקיפין גם של, "עדות המיזרח" — אלא גם פוסל כל קשר בין הדת והמדינה. מובן כי מתגלה בו שלילה טוטאלית של רבים מן החוקים הנהוגים בישראל (כגון השיפוט הרבני בענייני אישות), וגם של רוב הסיסמות השגורות בפי גאולה כהן.

1.

א מזמן נתן ד"ר י. קלאוזנר ב"השלוח" תשובה נמרצת לזרם מחשבתי בציונות, המתאמץ לכפות עלינו היהודים הזדהות רוחנית עם "המזרח". תוכנה של התשובה הזאת, נודע לי מקטעי עתונות. העימה היתה הקריאה בהם, בגלל מהותה והן בגלל סיבה נוספת: המאמר פורסם בשפה, "מזרחית", הודפס בעיר "מזרחית" — ירושלים, ומחברו ידוע ביחסו הזהיר למסורתנו הלאומית.

חובבי המזרח בציונות מטיפים, ובלהט מיוחד — אם אין טעות בידי — מעל הבמה הברלינאית והפרגאית. אומרים, כי מר מרטין בובר הינו המטיף הראשי. פעולתו הספרותית אינה מוכרת לי ולא אוכל לערוב, איפוא, בעד דיוק הפרט האחרון הזה.

תורת חובבי המזרח מוכרת לכל אחד שנזדמן לו להפגש בשנים האחרונות עם הנוער הציוני מקרב דוברי גרמנית. תורה זו מהווה אחד ממרכיביו היסודיים של המזון הרוחני אשר השחית את דמותו של הנוער הציוני והפחיד את חוגי הנוער שהיו מוכנים להצטרף למחנה הציוני.

ניתן להגדיר בקיצור את התורה הזאת. אנו היהודים, לפי מוצאנו, עם מזרחי הנונו. על אף ההשפעה המערבית עלינו, נשמר אצלנו היסוד המזרחי של נשמתנו. ולמזרח — נשמה מיוחדת במינה. הרוחניות המזרחית יותר גבוהה מזו של המערב (בני-סמכא אחרים מוסיפים: הרוחניות המזרחית הינה תוספת הכרחית לנשמה המערבית). עם שובנו ארצה ישראל שבים אנו למשפחת עמים, בעלי פסיכולוגיה מזרחית, השומרת על ייחודה במידה יותר או פחות גדולה.

מחובבתנו, איפוא, למצוא בתוך תוכנו את האלמנטים המזרחיים התוססים בנו, אשר אבק המערב ליכלך אותם, ולטפחם. ברם, לחובבי המזרח סייגים אחדים: אין ברצונם לוותר על חממל. הם מסביבים, כי מחובבתנו לספק למזרח את הטכניקה המערבית ואף, לאחר סינון קפדני, את תרבות המערב. כמוכן, סייגים אלה אינם אלא קישוט, כי שאיפתם המהותית של חובבי המזרח, "להתמזרח".

מול השקפה זאת הנני מציג בסיפוק מיוחד השקפה נוגדת. אם הבינתי נכונה את טעמי העתונות, גורס אותה עורך "השלוח".

לנו ליהודים אין שום דבר משותף — תודה לאל — עם המזרח. ככל שהמוני עמנו הבלתי משכילים צמודים לשרידי העבר המזרחיים, יש לשלדם להגמל מהם, וזאת אנו עושים בכל בית-ספר הוגן; זאת עושים החיים עצמם באופן מרום, ומולצת. אנו עולים ארצה ישראל, ראשית למען נוחותנו הלאומית, ושנית, לפי הגדרתו של מכס נורדאו, למען, "הרחב את גבולות אירופה עד לפרת".

במלים אחרות, עלינו לשרש מקרב יהודי ארץ-ישראל היום ובעתיד כל עקבות של "הנשמה המזרחית".

באשר לערביי ארץ-ישראל, זה ענינם. אם ביכולתנו להושיט להם שרות, נעזר להם להשתחרר מ"המזרח". אם נצטרך, בתקופת המעבר ואחריה, לחיות בארץ ישראל בסביבה ערבית או של נטורי-קרתא הסמוגים, "מזרחיות" נמליץ על צעד, אותו רגיל לעשות בני-אדם המסתובב ברחובותיה הצרים והמזרחיים של קאהיר, קושטא וירושלים: אם לובש הוא מעיל עליו לעטוף כדי לא להזמין ועליו לבדוק לא הוא שם את רגליו. וזאת נעשה לא מפני שיהודים או יוצאי אירופה הנונו, כי אם מסיבה פשוטה: אנו בני-אדם תרבותיים.

2.

מה נבדל "המזרח" מהמערב?

בוודאי שלא בגיאוגרפיה. המזרח הסמיך והמושלם ביותר נשאר כיום דווקא במרוקו, אשר בירתה נמצאת מערבה מפאריס ולונדון.

מיותר לציין את הנבדל בין התקדמותו הטכנית של ארצות המערב לעומת הטכניקה המפגרת של ארצות המזרח. חובבי המזרח שלנו אינם מסכימים לוותר על מסילות-הברזל לטובת הגמל, ואין הם תובעים — על כל פנים לא הכל — שנוותר על מכנסים לטובת החלוק. המדובר הוא בחיים רוחניים, בצווייהם היסודיים. רק במישור זה מייצעים לנו לעבר לדיאטה, "מזרחית" ולסגל לעצמנו את העקרונות של השקפת-העולם, "מזרחית".

בספרי לימוד לא נמצא את הידע על היסודות המזרחיים האלה. אכן, כל אחד רשאי לפרש לפי הבנתו וטעמו. לא פעם שמעתי את פירושיהם של חובבי המזרח מברלין ופראג, ולא הבינתי ולא כלום. אטביר, איפוא, את פירושי אני. אין אני מתיימר שפירושי יהיה שלם ושיטתי. אעפ"י על, "הפסיכולוגיה המזרחית" מבטים בודדים ואני מעין לחשוב שיהיו מהותיים ומאכלים.

מבחינה פסיכולוגית נבדל המזרח מהמערב, ראשית כל בשלוותו המוסרית. אומרים, כי בשלוות זאת צפון יופי. ייתכן, גם במוות טמון יופי, אך אין אנו דנים באסתטיקה. למצב שלווה-מוסרי זה קוראים קוויאטוס, פאטאליום ולפעמים מדביקים לו הגדרות אחרות.

המערב מחפש, מתרצף, מתקן, הורס, בונה, מטפס; ולעומתו, "המזרח", אם אין לוחצים עליו את ארופה אינה מרגיזה אותו, שריו במצב של שווי-משקל. והרי גם במזרח קיים פער עצום בין עשירים ועניים, שורר נצול, עליו לא שמע המערב כבר מאה שנה. אך תנועה פעילה של עניים נגד עשירים ומחאה מוסרית ציבורית-תנועתית נגד אי-צדק בחלוקת העושר אינה נמצאת. האימרה הנפוצה מספרת, שכשרונן של החמון המזרחי הוא למצוא את סיפוקו בקטנות. בו בזמן שאי-סיפוקם העקרוני והבלתי מתפשר של המעמדות האומללים באירופה מחווה קו יסודי המאפיין את חיייהם הציבוריים.

במישור המדיני ניתן להגדיר את ההבדל בין המערב והמזרח כך: אירופה הקימה פרלמנט ועתונות חופשית, יצרה וגיבשה צורות של בקורת צבורית ויוזמה. ב"מזרח" (לפני שהתחיל לחקות את אירופה) נשאר משטר של עריצות. אף בארצות

בהן קיים פרלמנט נשאר הממשל הרודני. די להציף מאחורי הפרגוד של בית הנבחרים בארץ מזרחית ונמצא את שליטתו הבלתי מוגבלת של השייח' על האיכר, של בעל-מלאכה על השוליה שלו, של האב על ילדיו, של הבעל על אשתו. ומצד הנרדפים אין לראות כל מחאה מכוונת, אם תעמלן אירופי לא הסית אותם לפעולה.

3.

ל תכן שהאיסלאם היא דת ספוגה חכמה ואצילות. לא בזה מדובר. "המזרח" שואף להחזיר את הדת בכל שטחי החיים והחוויו שלו. הוא מעריך מאד את גושפנקת האל המטביעה את חותמה על הכל: על התחיקה, על האופי, על המחקר המדעי, על בלוי הזמן, על הלבוש, על המטבח וכו'. לעומת זה, במערב, בשטחה המוגבל של הדת, ניתן רק לבטא את יחסו של הפרט אל האל.

דת בארצות מתורבתות באירופה אינה מתערבת לא בתהליכי התחיקה, לא בפילוסופיה, לא במדע ולא בדיאטה. ובשטח ההווי המשפחתי השפעתה מצטמצמת בטכסיות של חגים בלבד.

דת במערב אינה מכוונת את חיי המשפחה. ב"מזרח", השפעת האיסלאם מתבטאת ביחוד בצורה הבולטת ביותר במצבה של האשה ובעקבותיו באוירה הציבורית הכללית. אין זו הלצה כלל וכלל, כשאצל בן אדם מתגבשת והולכת הכרה שאמו איננה אדם מלא-ערך אלא מעין מפלצת. פניה ושער ראשה מגונים, יש להחזיקה בתנאי סגר, אחרת תחטא לאלהים. בסיכום, היא רכוש הפרטי של הגבר והשעו של ולא היחיד. לאחיותיו ולרעייתו בעתיד צפוי אותו מעמד. כל צרתנו — היו אומרים התורכים הצעירים ב-1908 — שאנו ההנו לדי השפחות".

כאן שומע אני מראש טענה אחת: כלום כזה הוא "המזרח"? כלום תמיד היה כזה? תורכיה ביטלה את הלבוש המזרחי, חיסלה את שלטונו של הכלוף. במצרים ניתן להצביע על מחאה צבורית כוללת. בימי הביניים תרדמה כללית השתלטה על המערב, ודווקא המזרח שמר על המסורת של מחקר מדעי חופשי. רק לפני כמה מאות שנים השיג המערב את המצב המאפיין כעת את המזרח: דת דיכאה את ההווי והמחשבה, עריצות לא נתקלה בהתנגדות, אשה נחשבה לרכוש פרטי ולשעשוע, שליטתם של הבעל והאב לא ידעה כל רסן. למה נאחזנו במזרח? אלה הן שתי דרגות שונות של תרבות וקדימה. אין זאת טענה — זוהי קביעה.

בהחלט נכון שאין למעשה להצביע על קיום "מזרחיים" ו"מערביים", בעלי אופי יסודי מהותי. מבחינה אוולוציונית, "מערב" ו"מזרח" מלים ריקות הן: נכון גם שבאגדאד היתה פעם יותר, "מערבית" מרומא. נכון גם, ששם חזירת הציוויליזציה המערבית לארץ מזרחית היא מאבדת את אופיה המזרחי. אבל מקובל אצלנו להבין את המושג, "מזרחיות" כביטוי לדרגתה הנמוכה ורשלנותה של התרבות המזרחית, ובעת ובעונה אחת לראות בפיגור התרבותי של המזרח דבר ציורי. ביחוד גורס ציוויות זאת בן אדם שעניף מההתרוצצות ושאוון הציוויליזציה, לרבים נראים קוויאטוסים, פאטאליזם, חסותו של השייך כצויריים מאד. אלה הם סימנים של חוסר בגרות, מחלה שיש לרפאה באמצעות תרבות.

אין אני שולל, כמוכן, את ההנחה, כי כעבור שלוש מאות שנה, בהגיע טריפולי לפגות התרבות, האירה הרוחנית שלה תהיה שונה מזו של אנגליה. כי אלה הם שני עולמים שונים. אם כיום קיים שוני בין האוירה הרוחנית של אנגליה לבין זו של צרפת, שרים, אמנם, בצוותא אך הקולות, השפות והטמפרמנט שונים. שוני שכזה יפריד גם בין המערב והמזרח. לאטלקים, צרפתים, גרמנים, ערבים ויהודים ילחו חיי תרבות משותפת המושתתת על חילופי התרומות אשר המוחות הטובים שלהם תרמו לטובתה. השפות והטמפרמנט יישארו שונים, ותמיד יישארו הגוונים המיוחדים.

4.

אם "המערב" ו"המזרח" מייצגים באמת שני סוגי רוח יסודיים, מהותיים ומושרשים, הרי בהחלט היה צורך לעמוד בכל תוקף על כך שאנחנו היהודים שייכים למערב ואין לנו שום דבר משותף עם המזרח.

אני יודע שמוצאנו הגזעי הינו מזרחי ואני מאמין בזה, בניגוד לרבים המערערים על כך. מתוך 15 מיליון יהודים בעולם, 14 מיליון הם בני האבות אשר התישבו במערב לפני אלפיים שנה בערך. בתקופה זאת עברה אירופה דרך ארוכה מהחונים והטוטונים עד לחבר לאומים. עמד לרשותנו זמן מספיק בכדי להגמל מהקצב "הדיאטטי" המזרחי ולהשתלב בקצב האירופי.

ידועה לי עובדה עצובה אחת: אצלנו, בחוגי נטורי-קרתא והקרובים אליהם, שמורים עדיין שרידים פראים של "המזרחיות" המקורית: שגאה לחוסר חופשי, התערבות הדת בהווי האנושי, אשה עם פאה נכרית, לגבר אסור להושיט לה יד. אילו היינו מאמינים לרוע קט כי שרידים אלה מאפיינים את מהותה המקורית של היהדות, היינו מוותרים על הנצחתה. אכן עברנו את תקופת ההשכלה למען הפריד בין השרידים האלה לבין המהות של היהדות.

ההשכלה הצליחה. השרידים גוועים והולכים, והמהות הנשארת מוכיחה כי מבחינה מוסרית, "אירופה" היא, "משלנו", כשם שהיא "שייכת" לאיטלקים, לצרפתים, לגרמנים. אין אנו רק צופי וחניכי הציוויליזציה האירופית, אנו שותפים — יוצריה, ומבין החשובים.

אמת עתיקת-ימים היא שהלהט המוסרי שהוליד באירופה את תנועות השחרור והמהפכות הסוציאליות — מקורו בתנ"ך שלנו. אין לתאר את התקדמותה הכלכלית של אירופה ללא פיתוח סחר בין לאומי ומדינותי אשראי, ובשני השטחים האלה היינו חלוציהם. עשרות אלפי יהודים עד איינשטיין, בארצות אירופה השונות היו יוצרי המדע, הפילוסופיה, האמנות, הטכניקה, המדיניות והמהפכות. אחדים מהם הגיעו לפיסגות התחלה העולמית — שפינוזה, היינה, ד'ישראל, מרכס. הנותנים תפסו את מקומם בשורה השניה, השלישית, העשירית. זהו שיר יש-ינושן, שאין לשכוח אותו.

"אירופה" שלנו היא. אנו בין בוני-היוצרה הראשיים במשך 1800 שנה. תרמנו לה לטובתה באופן יחסי לא פחות מיתר עמיה. התחלנו בבנינה לפני אנשי אתונה. קוויה העיקרית היא הציוויליזציה האירופית — אי שביעות רצון, "חפופי ח"י, רעיון הקידמה — הצביעו על שתי השקפות-עולם, שתי אמנונות — "תור הזהב" ו"משיח", חזון העבר והעתיד, אותו מסרנו לאירופה לפני שאבותינו הגיעו ליבשתה. אנו הבאנו עמנו את התנ"ך שלנו ויתכן, כי ראשים אנו יותר מעם אחר לטעון שהתרבות המערבית היא פרי בשרנו, דמנו ורוחנו. אם לוותר על "מערביות" ולחתקרב לקווים או פרטים המאפיינים את, "המזרח" פירושו של הדבר להתפטר מעצמאותנו.

מדובר כמוכן באירופה המוסרית. יהודי מתורבת מהגר לאסיה כמו אנגלי מתורבת — לאוסטרליה, אבל היהודי מביא עמו בנשמתו את, "אירופה" כדי להמשיך בארץ-ישראל לפתח ולטפח את תרבותו הנפשית בת אלף ויותר שנים. נאחל לשכנינו באסיה יוצלחו להשתחרר מ"המזרח" ובמחרה.